

ה מ א ס ך

חדש שבט תקמ"ה

תולדות גדולי ישראל

תולדות רבנו משה בן מנחם זצ"ל

ב'י חכם אהב התחקות להבין חסדי ה' וגדולת מעשיו /
יירשם בכל נמצא בהעמיקו המחקר / לפניו יגלו מוסדות
תבל בנאחז א מסלול הבחינה הנקונה בעשרה מאמרות הגיוניות /
אשר האחד הוא ענין והתשעה המה מקרים / ומן התשעה הני
נכבד המואמר המוצטרף / הוא יישר לבת ויראה נפלאות
מתורותיו / נכחו נדע / כי אין רע מחלע בדריאה / כי אם
רע דמיוני אשר שם זה הבורא לטוב לנו ולסקל לפנינו דרך
החקירה בנפלאות מעליו / כי עין לא הביטה חשך לא תדע
מתק האור / נפש לא רעדה מתהפכות המלחמה לא תטענה
צנוה שלום / איש לא ידע חלי לא יבין בעובי הדריאות / וגבר
לא נתן לב לראות סכלות לא ירוה בנעם החכמה / כל זאת
הבין וגם חקר יוצר-כל עת רצץ בעווז מחשבי קדם ויאמר
יהי ! ויגלל אור וחשך / טוב ורע / ריב ושלום / בלחות
ודומיה / סכלות וחכמה / בנקת תבל למוצק / נלמות —
אבל סדרים • ועל האדם אמר הבט תבל ומלואה / מכתב
אלהים היא / חרות בה טובתך חכמתך וגדולתך / אם עין—
שכל עיניך תראה חסדי בוראך בדרדך אל עומק נפלאותיה /
ומדבר פלאים מן האזוב אשר ביער עד הארז אשר בלבנון /
תפיר רוממות עושה גדולות לכבודו ולתפארתו / תבין נדקת

האב

ה א י 8

האב הרחמן על בראיו בהבדיל כחותיהם איש איש למועד אשר
שם לו רצונו יתעלה • זאת נחלת עבדי ה' אשר להם און
שומעת / עינים פקוחות ולב נבון ; לא כן עין — כסיל אשר
תעבור על כל / ודרוש לא תדרוש את אודותיו / כי אם רבע
תעמוד בו / תשתאה / ותפן לאחור / והיתה כאיש מתעתע
במדבר הולך ונסוע מבלי מלוא מקום לאמור : פה אשב כי
אוייתה • אפס תתחלק להקת הכסילים המשליכים החקור
בברואים אחרי גיוס לשתי ראשים / אלה יחזקו תענוגי עולם
וינשכו לבם בשמחה / עד יסבצו שמחות ותגעל נפשם בם /
מחנו לנגוע עוד / כי מלאו בויתם מאזכס העונג מבלי תחבס
חלק לנפס / והנפש תוחיל עת יבא יומם לקחת מהם נקם
ותחלל מאתם הדומיה תולדת החקירה אשר לא תעזוב את
המשכיל כל ימי חלדו ותשאיר טובתה לבנא • והראש השנית המה
אנשים אשר בם רוח ה' רעה מעודם / יתנצרכו בלבבם לאמור :
האל חסרנו מעט מאלהים / ואיך נרד בשפל לרעות בנאות
חלד ; לתכלית רחוק נבראנו / ואיך נתנהלה לאט לשום לב
על קניני העולם השפל ; לא נביע בם פן תדבקו התשוקה
ונמלא עעם בנעמם ; למען נשמתנו לא נחשה / למען רוחנו לא
נשקוט ; גוס ובכי שק ואפר ידריכנו על צמתי הדעת / ענות
נפש וכפוף ראש כאגמון יוליכנו אל הר אל ; חנון ה' ורחום יחוס
על עניינו ויראנו נפלאות מבהי מרומיו • והיו האנשים
האלה כעטלפים / במחשכים יגביהו עוף / ולעת תורה שמש
בעפפתי סחר והמה זוחלי עפר • לא להם ולא לבני גולם
כתבתי המאמר הזה [הכולל חקירות בתולדות איש לדיק וחכס
אשר כל ימי חלדו הלך לפנינו לאור את נתיב האמת / ובמותו
לא לקח הכל כי השאיר אחריו דרכה תשתעף לדור אחרון] •
כי המה לא יקראו את מאמרי / ואם יקראוהו היעב בעיניהם ? —
אך לך איש הבינים ! אשר תעמוד בתוך הרחק משתי המערבות
האלה / לך לבדך אטוף מלתי / לך אחי ! אחי ידעת מלוא
התענוג בל החכמה / ולחכום בהתהלכך להפענא / בא נא
אתי / ואחזוי יד בלכה לדרוש את מעשה ה' כי נורא הוא ;
בלכה נבחנה יחד תכונת איש מרום מאלפי אלפים אנשים אשר
בגילו / למען דעתו ודעת חסדי יוצרו אשר שמוהו לנס עמים •
ואש

אם ידעת
אם ידעת
בקשר
נדר או חזן
עונות נפלא
ורשנו אחרי
המונעות
מנות וכח
ולתפארת
שמו בקרב

מחוק

וחנוני /
גדולים
אשר יבהר
מחיים בם
נמצאו שם
דור השם
השמיים
כלכל
אם עובר
לשקוד
הנבון
לא יקנה
מהחכמה
אין לך
לא נחש
יחס לך
הלמנו
מן איש

(קפ"ו)

ואם ידעת מזל אותיות ומופתיו אל מבלי יעתק לור ממקומו /
ואם ידעת בחון קשר הסבות והמסובבות בכל פעל ה' / ולמנוח
בקשר הזה אות ופלא יותר גדול ונפלא מכל הנפלאות אשר
נגד או חוץ לבטע / גם ידעת כי יוס יוס יעמוס לנו האלהים
טובות נפלאות מבלי הסוך סדרי הבריאה ; עתה / בהשכילנו
ודרשנו אחרי תולדות הדריק הזה / אשר כל עוד גדלו הסבות
המונעות מלהביאו אל רוס השלמות / כן נפרשו בלבו ביתר עוון
סבות וכחות נגדיהן עד כי נעשה ראשון בעמו ויחיד בדורו לשם
ולתפארת / תכיר כי מאת ה' היתה נסבה כי חפץ להגדיל
שמו בקרב הארץ .

*

*

*

מחוק החקירה בתולדות איש חכם ותכונותיו / יהי' גם
לדרוש ולדעת בית אבותיו מקום מולדתו זמן גדולו
וחנוכו / מזנו ומלכ האנשים אשר נלוו אליהם / לדעת אם בן
גדולים בעלי מדע הוא / אם בן בעלי הון וכדיבי לב אנשים
אשר יבחרו מורי חכמה לבניהם / עשות להם ספרים ולפזר
מחירם כסף ; גם לתור אחרי תכונות מקום מולדתו / אם
נמצאו שם חכמים וסופרים / ולדרוש אחרי זמן חנוכו אם הי'
דור הזמן הזה דור דעה / ואם נתגדל בין חכמים משיגי נועם
השמחה בהעמיד תלמידים הגונים ; או אם חננו ה' הון די
כלכל את נפשו למען יוכל תת עתו להגות באמרי בינה ; או
אם עבר בו רוח קנאה קנאת סופרים אשר הרהיבו בנפשו עוון
לשקוד עלי דלתי החכמה למען היות כמוהם ; או אם תשוקת
הכבוד אמצתהו לחרף נפשו לסבול העמל והיגיעה אשר מבלעדם
לא יקנה חכמה ודעת משרים ; והי' אם ימצא איש שלם באחת
מהחכמות והמדות המכבדות לבעליהן / ואחת מהסבות שזכרנו
אלץ לבנו לקנות לו כתר שם טוב העולה על ראש אנשים /
לא נחשבהו לדבר נפלא / אפס ידענו כי זה כל האדם / עת
יחס לבנו בתשוקה מן התשוקות האלה תביאנו אל גפי מרומי
השלמות . אמנם אם נראה איש ידיו לו רב בחכמות רבות /
בן איש קטן הערך / ילוד עמי וחמר לחם / בעיר קטנה
ואנשים

(קמז)

ואנשים בה מעט דלים ופחותי הערך *) ; אם נראה איש יגביה
עוף כנשר אשר יראה למול שמש התבונה ולא יראה אף כי הוא
בדור החל כמעט להסיר מאתו מסוב הבשרות אחרי אשר בחשך
הלכו דורות רבות אשר לפניו * *) ; אם נמלא יועץ פלא בין
עם אונד עלות מיוס גלה מארצו ושלול חכמה מימים ימימה
[לולי חסד ה' האיר עיני הגולה מעת לעת באנשים זכי הרעיון
כהרמב"ם והראב"ע והר"י קאנדיא ואנשי התורה שכל דור ודור] ;
אם לא נכחד מאתנו כי האים הזה בעצמו עיר מולדתו הי' גר
אומלל באין לחם ואין שמלה ולרש אין כל כי אם גותיו ונעונו
בה' מעונו ; הלא נוסף להפליא / הלא בקול גדול נקרא : מלכים
היתה לנו זאת ! ונחמת העלם הזה קנאת סופרים וחשוקת
הכבוד לא ידע / כי איך סופר ? — אי' טוקל מחלית השקל
מחיר חכמה לא יותן סבור תחטיה ? אי' מונה את נכבדי ארץ
איש הונה בחכמות ? איך תתעורר חשוקת הכבוד בלב יודע
מדת נפשו ונפש עמו על נפש יודע בינה ? אי' כבוד וחוסר
הון ? איפה כבוד חכמים בין עם כלו אומר כבוד ? — אפס נמלא
בתולדותיו עוד סעות רבות המונעות את העיון והשקידה /
כמו חולשת הנוף / המחסור / אפיסת המורה / וכחד
המקנאים / ונכל זאת הי' הלך ורס ידו בכל ועל כל אחיו
גדל / מי זה ירים לב לאמור : שקר בפיו / באמרי : אלצע
אלהים היא ! ואתם אחי ! ברוך לה' תכרעו כי מלאתם
חן בעיניו / פקד ה' את עמו לקרוא דרור לבינתם האסורה בנחשתי
העללה זה ימים רבים / ויתן להם מורה אשר יובילם בדרך
האמת לעוב להם כל הימים !

בשתיים עשרה לחדש אלול שנת תפ"ט הוליד מנחם
סופר ומלמד תנוקות בקהל דעסווא את בטייה ושם
אשתו

*) מאן פרגלייכע מענדלסוואהנס אייגע ווארטע אין דעם אויפואכזן
ווירד מיכאעליס רעסענבוואן אין דאזש'ס בוך איבער דיא בירגערליכע
פרכערונג דער יודן / אים צווייטן טייל .

* *) מאן פרשטעהי היראזטער רען דאמאליגען צושטאנד דער אויפ
קלערונג אונד דער ליטעראטור אין דייטש לאנד .

אשתו זיסא • לומר עולם יהי שמונת לאמור : אשר יכס אבות
הלדיק כי נעים גורליכם ! כינו זאת אהבי אמת ! סופר
ומלמד תנוקות ה' אבי משה / אחס ידעתם כי זה הוא המצב
החתון וכהנה נמאסה • לא יספח בה רק אנוס אנוס המנקש
מחסה מפני זלעפות רעב / גם עושר גם כבוד לא נחלו האנשים
האלה / ולמחית מחלד הורדו בגלות המר הזה [מי זה ישר לבד
יראה ברוע המעמד הזה הראוי להכבד ולשאת ברכה מכל
פנותיו / מבלי מלוא תונה על חסרון ידיעת צוויו ?] ובכל זאת
כרם לו מפתו ויסקרו ממיו / עד לאתו מעיר מולדתו ולא
עזבו לאת עד אשר פלד בו מאוד • אמרו ללדיק כי טוב ויאלל
פרי מעלליו •

במשה הוצא לבית הספר וילמוד שם כדרך כל נערי בני עמינו
המלכאפין דיני גיעין וקדושין ניזק ומזיק וכהנה עניינים
רבים העולים מעל להשגתם בערס ידעו קראו פסוק א' במקרא
כדת / וכן ששה שנים למד כבר הלכה ותוספות • [וראו להוכיח
פה דברי אהב דבק מאת ריעו ותלמידו ר' דוד פרידלענרד אשר
ספר מה שמע מפיו החכם מ"נ / כי גם בימי החורף השנים אביו
להביאו אל בית המדרש / עודנו נער בן שבעה שנים כך המוב
והטוב נשאו על כתפו הולט באדירתו בשעה ג' או ד' בנוקר
אחרי אשר השקרו מעט מים חמין (טע) •] אמנם לא
באחד הנערים הנער משה / עודו באצו ורוח הבחינה אלל עליו /
וירא כי לא זה הדרך לבא לעלם ידיעה אחת / כי אי אפשר
להבין תוכן מאמר אחד על דוריו מבלי דעת דקדוק הלשון /
ואין ביד איש לעמוד על הדינים והדחות אשר יסרו האחרונים
מבלי בחון תחלה בגולים בגלו ראשונים / לכן שם אל לבו להגות
בספרי חנ"ך בשקידה רבה / וירגיל עצמו לכתוב ל"הק לא
ונקי / ובהיותו בן עשר שנים חבר איזה שירים • ואחר זמן
בעברו עליהם בעין בקורת לא מלאו חן בעיניו / ויאמר : כח
הזה חסרה נפשי / אין זה תכונה למלאכת השיר / היא מסוגלת
יותר לחבר אל לב התכונה מלשחק בדמיונות סוגות כח המדמה /
ולא חבר עוד שיר ל"הק כל ימי חייו • ואף שמלאנו ראיו
מהשתקם ס' תהלים ויתר השירים אשר העתיק / שגם
בחמשת השיר ידיו רב לו / עכ"ז חשב עצמן כדינוני בעיניו הזה /
כנראה

(קיח)

בנראה באגרת אשר כתב בהוויא לאור העסקת תהלים להמסור
המפורסם ראמלער / ובקש ממנו לבקר את מלאכתו ולשפוט
עליה • בשקידה הזאת למד את התלמוד מפי רבו המפורסר ר'
דוד פרענקל ז"ל מחבר ס' קרבן עדה שהי' אב"ד בק"ק
דעסויא בעת היא • וס' תנ"ך למד מבלי מורה • וסופר
לי מאיש נאמן אשר הי' חברו בנחרותו בנרלין / שהיה יודע
ממש כל ספרי תנ"ך בע"פ •

ביעת ההיא אנה ה' לידו ס' מורה נבוכים להרמ"ב ז"ל /
וירא משה כי טוב הוא להשכיל ונחמדים בחינותיו /
ויתאמץ בכל כחו לקרותו ויהנה בו יומם ולילות עד כי עמד על
עמקי מחשבותיו ולכן עד יום מותו זכר את הטוב אשר נחל
ממנו / ולא שכח מעין אשר רוח בו ראשית למאוננו לדבר חכמה
אשר בלטה בפשו"ל אליה / כי הוא הי' יסוד כל ידיעותיו •
ובאמת כל חכמי הדור המשכילים בחכמה יהי' מי שהי' ספר
המורה למעין ישיבותו / גם ברכות יעשה להם מורה הזה /
כי כשמו כן הוא מורה דרך לישרים בלבנות / ישרים דרכיו
אדיקים ילכו בס •

הנפש והגוף המורכבים יחד כל ימי חלד / אף שנראים
באחים יחד וחלק כחלק יקחו במנת בוסס בארץ /
בכל זאת יתראו גם כלרים איש אל אחיו • איש אך נוסך לבו
בשמחה משמין בשרו בקטנונות הנופניים / מפיל תרדמה על
בפשו / ויעשה כלי סגור בלתי מוכשרת לקבל טוב / ואיש אך
הונה תבונות מבלי שום לב על גופו ועל מחשוריו / עובר
בשרו ומבאיבו / כן הי' במשה / בהגותו יומם ולילות בחכמה
ובהעמיקו מחשבות לבא עד תכלית כונת המורה / שגה בגופו
ויעש חולה / השחית תארו ויכחש בשרו עד יום מותו • וכה
"אמר לפעמים באחתות מרעיו בדרך שתוק : "הרמב"ם הי'
"הסבה להשחתת הארי / הוא עכר בשרי ובעבורו נחלשתי /
"ובכל זאת אהבה רבה אהבתי / כי הוא הפך שעות רבות
"דימי חלתי מאכל לשמחה • ואם בבלי דעת אחת עשה עמי
"לרעה בהחליט את גופי / הלא שנעשים היטיב לי בהבדיל
"את נפשי בלמודיו הרמים • "

(ק י ט)

ויהי משה בן שלש עשרה שנה וילך רבו ר' דוד פרענקל
לברלין כי נתקבל לאב"ד בקהלה הואל ומשה חסור כל
בשאר בית אביו מבלי דעת מאור חבשו לרות נפשו מוצא החכמה *
המכחור והמרכולת אשר יפנה אליהם רוב נערי בני עמנו אחרי
קבל עליהם עול מצות / מלאכות נמשות ששפלים הורד אליהם
עם ישראל בגלות המר הזה * / הי' קון ודרדר בעיניו /
כי מלבד העמל והיגיעה והדחוק האחרים עמהם / גם און
ותהפכות בקרבם * כי לא תח' נפש מבלי הונות איש את
רעהו / ומשלו יד בדברים אשר לא כן ; ויחל משה את פני
אביו לשלחו לברלין מושב רבו ויפטר בו מאוד / ויניחו ללכת *
ויאז משה מעיר מולדתו וילך לברלין בשנת תק"ג / והוא בן
ארבע עשרה שנה *

בבואו לברלין מבלי דעת מאור מוון סעודה אחת הלך אל
רבו לבקש מאתו תרופה / למען אהבתו אשר אהבו *
ויחי שם איש נדיב ועוז לבב אהב את אהבי התורה ושמו ר'
היים בזמבורג ז"ל והוא הכין לו עליית קיר קטנה ללון שם /
וגם ירדה עשה לו פעמים בשנת / כי המליץ בעדו רבו הנזכר *
וישב שם ימים רבים / מפי רבו למד חכמת התלמוד / ובסתר
אהלו דרש חכמה * ונבית ר' חיים הנ"ל מאז ערך לבטלי היות
בעוב * כל מכיריו אהבו כי ידע להתעלם עם כל איש
באהבים וימלא חן בעיני כל רואיו / אבל בכל זאת לא גלה
לאיש סודו / ובל ידע אנוש את חריצתו על דברי בינה כי ירא
מפני חמת המזיק * מדת הבושה אחות הענוה היתה מלבשתו
מונעו עד יום מותו [ומדה הזאת השימה מורך בלבו להיות
חרד נגד כל אדם / ואף בדברים אשר נדק בם מדברי איש
רבו לא הרים לשונו לדבר קשות / כי אם בשפה רכה והחזיק
את עמו תמיד בתלמיד האומר : תורה היא וללמוד אני
צריך

(*) איך רעדי היר בלאס פאן דעם קליינזאנדל אונד טרעדל , דען
צו וועהלין נור דרוק אונד מאגל בעטיגן קעגנן *

לריץ * ולואת חסדוהו מקנאו לחנוף • אמנם לא כן האיש
 משה אף כי היה עניו ושפל רוח מכל האדם לא דבר בלב ולב /
 חלקלקות לא ידע נפשו / אך היות מנעוריו חרות על לוח לבו
 להשיב חמה במענה רך / ומורך חדל אישים בקרבנו גם עד
 זקנה / לכן לא הוכיח מימיו מוס עקש בפה מלא / כי אם
 ברחמים המועלת למדין • וחסרון הזה אשר החדיל מאתנו רבות
 מלמודיו הרמות נולד מתכונת נפשו הנעימה בדוחק וזעזע כל
 ימי עלומיו • [בשם פניו לא הניחם לבקש מאיש מסעור
 לנפשו השוקקה לדעת / כי ה' קטן בעיניו ויחמר : מי אני
 ומה כחי כי אשליך יהיני על זולתי עקב אשר שמתי נפשי לבקש
 תבונה ?] אכן הסתפק בפת חריצה כאשר ספר לפעמים
 בחזרת אהבו / כי בהיותו במצב הדוחק הזה בקנותו ככר לחם
 רשם את הככר לכמה סעודות על כמה ימים לדעת עד היכן
 יגיע ספוקו / ולא אכל לפי רעבון נפשו כי אם לפי כח ספוקו •
 בחון זאת / הקורא המשכיל ! ודע לך כי מדת ההסתפק בואת
 היא זרה מאוד בינינו / רבים הם האנשים אשר אחנו חכמים
 בעיניהם ישבו מתעללים וטמוני יד ויחמרו : כהני אל עליון
 נחנו / ועל העם לתת ברכה אל בתינו / מפתח ואכילוננו
 ומינס יסקונו / כי עבדים המה לנו — ככל הלחץ אשר מלא
 משה בימים ההם / לא סר מני אהל החכמה / וישים לילות
 כימים לדרוש אותה ואת אודותיה • אך עוד הוא מאמץ כל
 כחו לרדת אל מעמקה / וירא כי לא יכול לה / כי חסר מאתו
 ידיעת הלשונות ונפרע לשון יוני ורומי שרי לשונות העמים /
 נכבדות מדובר גם / וידע כי כל עוד יחרשל גם יקשה לו
 למודם / כי האם דברי זכרון / לא ישיגוס על בוריים כי אם
 העלם זך הרעיון / ובאחרונה יהי זה חסרון לא יוכל להמנות /
 ויתעצב על לבו עוד / בראותו קושי הלמוד הזה מבלי מורה
 דרך / ומבלי ספרים המשפיעים לקח טוב • וגם דרך השאלה
 ה' סגור בעדו / כי פחד לגלות לאיש מגמת לבנו / סן יודע
 הדבר

* דעין בהמאסף להדפי תמוז אב זאיל משנת ה'תקמ"ה באגרותיו
 אל הרב ר' יעקב עמחן ז"ל •

(קבא)

הדבר ויחשבונו להולך ארחות עקלקלות ויעבור עליו חמת
הרודפים • אמנם עודנו יושב דרך מצלי פורש לו מה יעשה /
והלאים הורכו איש אשר סקל לפניו דרכו • בן קיש איש כראב
עוסק במלאכת הנתוח וחכמת הרפואה בצרליו והוא רואה את
חשוקת משה ויקאוב לו רביעית שעה ליום ללמוד עמו התחלת
למודי לשון רומי • ויהי בידעו המשקלים והבנינים בלשון רומי /
ויקנה לו מדרש מלים יסן נושן בלשון הזה / בעד מעט כסף
אשר קמץ משכרו אשר נתן לו רבו עבדו ערחתו להעתיק לו
מכתבו בכתב יושר / ויתאמץ מאוד לקרות ספרים בלשון הזה •
אמנם כל זאת עשה בחדרי חדרים ובשמירה מעולה לכל יודע
החולה / כן יקנאו בו אחיו ויעבירו קול לאמור : סר טעמו
עזב את תורתו ויספיק בנת אל נכר / כי כן דרך עקש
לבב / בראותם איש דורש דעת / רע רע יאמרו עליו / ויבזירו
עליו מלים לבקש לו תואנה ולתת נפשו לשואה מנת שועלים יתנוהו •
לו חכמו ישכילו / יבינו כי ידיעת הלשונות היא יסוד כל חכמה /
והחכמה היא יסוד התורה • ומונח בחכמה סוגר בעדו דלת
התורה / ואין בידו מאומה כי אם גופים בלא נשמה •
אחרי זאת התחיל משה לדרוש חכמה מספר החוקר ראקע איש
צריטאניע אשר כתב חקירת רבות כנה אותם בשם נישבל
האנושי / והוא כתוב בלשון רומי / ויגע מאוד על דבר הספר
הזה / כי אחרי אשר לא בן עדן הלשון הזה על צוריו / בכל
מלה ומלה הוכרח לדרוש את המדרש מלים אשר לו / ואחרי
בנותו את המלים דרש את חבור כל מאמר / ואחרי עמדו על
החבור נתן את מחשבות המחבר ואת משפטיו אם לדקו יחדיו •
ובשקידה הנפלאה וביגיעה רבה הוא קרא את הספר הזה על
פני בלו / אף כי בכח העיון הוא הקל עליו הנחת יתר
הספרים הנכתבים בלשון הזה / עד אשר קרא את הסופרים
והמשוררים הוקנים בטוב טעם ודעת וימלא מחמדים לנפשו •

בעת ההיא היה בצרליו הרב ר' ישראל מחבר ספר נצח
ישראל איש פולניא גדול מאוד בתורה ובחכמה ולו
רעיון זך ולב רחבה / נרדף מארץ מולדתו בחרון אף המוקנאים
אשר שטמוהו על דבר אהבתו את החקירה / ויתחבר אליו משה
לקחה

(קבב)

לקחת לקח מפיכו • כבר אמרו החכמים גדולם אהבת אחים
לגרה מאהבת אחים ללידה • האמלל יבקש אמלל כמוהו •
להנחם בצרות • לזאת אהב משה את רבו ישראל והרב אהב את
משה • ויהי בלבבם יחד אל תכלית אחת למד משה מפי
רבי ישראל חכמת המדידה מס' אייקלידעס הנעתק לל"הק •
ור' ישראל הוסיף עליהם מופתים אשר המציא בחכמה הזאת •
ותמלא החכמה הזאת חן בעיני משה וידרשה בכל לבו • ויען
לא ידע ר' ישראל לשון וספר וזאת ל"הק • הניע משה לפניו
כל הדברים אשר קרא בלשון אשכנז ורומי להסוכח עמו עליהם •
ויבחנו שניהם יחדיו כל אומר-בין וכל דבר - משכיל בטוב טעם
ודעת •

אחרי זאת נולד תשוקה בלב משה ללמוד גם הלשונות החדשות
שפת זרפת ואנגליא • למען דעת חכמת עס ועס
כלשונו • וילך אל הרופא המכיל ר' אהרן עמריך מחבר
ס' מוגלה סוד ומואמר המדע לבקש גם לקח מפיכו בלשונות
האלו • ושמע אליו ר' אהרן הנ"ל למלאות בקשתו • ובעוד
ימים אחדים הללית גם באלה ויעש פרי • ויהי משה יודע
לשון וחכמה די למלאות אות נפשו • ולהעשות שלם בכת
השקידה • כי ה' לו ראשית למודים בלשונות והמה משענת
הזקוק לא ימער כל מחויק גם בלעדו אל ארח החכמה •

איש צער לא ידע השיג מופתי אל צדיק בכל דרכיו כי אם
בדרך פלא • כי לא יתבונן על מעשיו • ועל הקשר
האמין הקשור בין המעשים אשר נעשו תחת השמש • לסגס
יחד במעגל ישר • ולכן בהיות נר ואויב בארץ ולבד העם נמס
בראותם כי ימות כל קהלם ברעב • מרה איש את פי הנביא
לאמור • הנה ה' עשה ארצות בשמים • יהי' הדבר הזה ? —
אמנם גדולים מעשי ה' • ארצות בשמים לא עשה • לחם שמים
לא הוריד • ובכל זאת ליום מחר ויהי' סאה סולת בשקל וסאתים
שעורים בשקל • כי המס את מחנה ארם • ויהי' שלום ושובע •
שים עיניך על זאת ואם חכמת תבין חסדי ה' • גם משה לא
יעמוד במצב העוני כל ימיו • מרחוק הכין ה' איש לדק לימיו •
למחיה שלם לפניו איש עשיר ר' בערמן צילשץ שמו • מאת
ה'

(קבג)

ה' היתה נסבה שהאיש הזה יחקיק על נער חכם ויתמכהו • ואם
מואז מאקרא"שעם הפלוסוף האלהי היוני איש גדיב ושמו קריט"א
אשר מאהבת החכמה ומתשוקת תמוך זרוע הבינה לכלל את
בפשו ונפש ביתו למען ירש חכמה ויושר בארץ / מואז משה
את הגדיב ר' בערמן ו"ל / איש אשר ברכו ה' בזהו וכבוד /
שומע את שמעו כי הולך משרים ולו יד בתורה / ויקשהו ל
ביתו להיות אומן את בניו •

ב' מיום ההוא והאלה התחילה גדולת משה • בצל הכסף
מואז משה די הפיק רזונו לקנות לו ספרים ולקחת
לו מורה לשון יוני אשר לא ידע עד הנה / ונצל החכמה רזה
בפשו / כי קדש את עתו לתורה ולחכמה / ולמוסר השכל /
לעשות פניות מלהורות את תלמידיו • אלה ימי האביב
בס פרח ניץ דריק האליה ועשה פרי / ועוד כל ימי הארץ לא
יבול עלהו והי' בארז בלבנון מטע ה' להספאר • משה
לא הניח חכמה ומלאכת מחשבת אשר לא חס לב עליה /
והיה הולך וגדול בחכמת ההגדה והאלגנצ"רא / וילמוד תקופות
וגמטריאות / חכמת הענע / וקורות הימים הראשונים לכל אומה
ולשון / והא'ים לא מנע מאתו דבר / אל כל אשר יחפון יצליח /
בס במעשי הכתב וחשבוני המקח וממכר ידיו רב לו / כתב
בעט סופר מהיר בכתב נאה ומסודר דבר קל / ועם כל זאת זר
מאוד אלל רוב החכמים / אפס משה ידע כי ברבות הימים תהיינה
לו ידיעות האלה מקור מים חיים / לכסף מואז לכלל את
בפשו ונפש ביתו בשפע / באשר ימואז הקורא הנעים בהמשך
המאמר הזה •

ב' ימים ההם וירא משה את דלת עמו כי חדל מאתו ידיעות
הלמודיות והשמוסיות / אין איש שס על לב לרעת
דבר חכמה ומוסר / אין איש יודע בדקדוק הלשון אף כי
בחכמה וזלתה • ואם הי' בימיו לומדי תורה מופלגים / ראה
כי גס המה נקמטעו / כי רובם סרו מדרך הפשט והעיון בנות
דברי החכמים הראשונים לקור אחרי מקורי הדינים / ויחרפו
בדברי חריפות / בנו למו במות מיוסדים על קורי עכבים
ויקראו להם חלוקא דרננן • ומי לא ידע את חסרון הלמוד
הזה

(קבר)

הוא / אף שיש לו מעלה מלד חדרו את השכל / כפלים לרעה
 בו מלד החדלו מדרך האמת / כי לא יסקיפו הכתות הלומדים
 האלה על הענין אשר לפניהם / אף למרחוק יביעו ויחברו שני
 דברים אשר אין להם חבור ודמיון ויעשו מהם אהל אחד *)
 והנחורים אשר לא ידעו בחון בין טוב ורע יאמרו עליו כי
 זה הוא הלמוד האמתי / ועל איש מואם בדברים האלה יפערו
 פה לבלי חוק ויחליטוהו או לאיש כסיל לא יבין את זאת / או
 למלציג על דברי חכמים • ועל זאת ידוע לב כל משכיל בראותו
 תפסוקה בקרב חכמיו / אשר ירימו לבנם על האיש ההמוני
 ויחליטוהו לבער וכסיל יען לא הבין את דברי חריפתם ; גם
 בלב משה נחשוררה חשוקה להסיר המכשלה הזאת ויכסוף
 להסיר את עניני בני ישראל מדרך הלמוד הזה / ולחת בלבנם
 מומיה ללמוד לשון וספר כראוי ולהרגיל אותם במשעול הבחינה
 שהיא תכלית כל למוד / למען יתמעטו החריפים ויתרבו המזינים /
 ותרבה הדעת / ויקם הוא וריעו איש מודע למשכיל ונבון
 מוה"ר טובי ז"ל ויכתבו כתב מיוחד כולל עיונים ובחינות
 בחכמה הטבע ובתפארת הבריאה כלו מחמודים מיוחד על מאמרי
 חכמנו האמתים ז"ל המביאים את האדם לידי מושג ויראת
 רוממות אל כנוסו בשם קהלת מוה"ר / נדפסו מאמריו שנים
 במאסף הקמ"ה • אמנם לא ילא ממנו לאור כי איש שני
 דפים הכולל ב' שערים / כי בערה בו חמת המקנאים ויזוו
 עליו לבלתי אלתו עוד החול • ואף שלא ידעתי גוף הסנה /
 עכ"ז אוכל להחליט לאמר כי לא מחכמה נעשה זאת • כבר
 הודעתך / הקורא האבוב ! שה' מורכ בלב משה / ולא עמד
 נגד קמיו כי איש עשה רעונם ולא הדפים עוד דף אחד ממכתבו /
 אצל שמר בית מועד כי יבטלו פירותיו ואז ממקום אחר
 יפתח לו משעול להיות מורה דרך לעמו • גם המאורע הזה
 יק')

(*) ידענו רבים מדולי התורה אשר יתפכו העינים ויורו בדרך חריפתם
 דברים אשר לא כן / כמו שהוכיח חכם א' מפורסם בחלוקו /
 בתלכת שנים שהי' רוכבין ע"ה בחמה שדוקא בפרת פסורי הסוקרשין
 איירי • וב"ה אשר כנגד רבים מהכמי התורה בזמננו מלכת דרך הנה /
 והמה יראו עד הפשט והסברה ישרה / ולכן תורהם קב ונכר / אשריהם •

(קבה)

יהי' לנו לאות על גדולת משה / בראותנו את מלכ עמו בימי
פלומיו / זאת רצון האנשים אשר שמו אבני נגף לרגליו לגל
יפץ חכמה בארץ ויסעיניהו ללמד בני יהודה דברי מוסר אין בס
כפתל / ויסגרו בערו פתח תקוה להיות לחועלת עמו / ואלי
איש זולתו יסור מאחרי החכמה וידור נדר לגלתי דבר עוד
מאומה בראותו את קשי עורף בני גילו / אך לא כן האיש משה
אשר ידע נקיון לבבו ותוס דרכיו ובראות ה' דרכי איש בס
אויביו יסלים עמו / עודנו מחויק בתומתו / לא ימוש מאהל החכמה /
והוא הולך לדרכו משרים / ועוד לו עשרים שנה והוא מתרגם
את התורה ובפר תהלים תרגום אשכנזי וכתב ספרים באמונות
ודעות ואין איש פוגע פה בגדו / אלה ישישו לקראתו ולקראת
דבריו כמוצאי שלל רב / כי כבר למדו בימיו להכיר ערכו וערך
חכמתו / ואלה יחביאו מפניו כי יראו אותו ואת שמו הגדול
בקרב הארץ *

אחרי היותו ימים רבים בבית גבירו ר' בערמן / וירא
האיש ההוא את כחו ועולס ידו במעשה הכרב ודברי
חשבון ויקראו מן המכלה אשר שמוהו שם תחלה לגדל את בניו /
ויבואוהו אל חנות חנות לבעים ורקמה ויהי בראשית הימים
לסופר / ואחר זה נעשה לסוכן ופקיד על כל ביתו / ויקאוב
לו משכורת די הפיק ראווה * ויעש משה את חפץ גבירו וימס
ולילות שקד על דברי חכמה כמאז * בשנת תי"ד נודע
להחכם הכולל לעסינג / לזכר עד יהי שמו בגוים / וברכת העברי
תעלה על ראשו כי הרים קרן ישראל בין העמים * הוא הי'
הראשון בין חכמי העמים בזמן הזה אשר כתב עוב על היהודים
ונקש אהבה אחוה וריעות לכל אדם בארץ * לעסינג אהב
את משה בראותו את רחב לבו ויושר שכלו וידע כי גדול יהיה
לדורו / ומשה אהב את לעסינג בדעתו את תוס דרכו וגדול
תבונתו / ויהי' אנשים אחים עד יום מותם / ואהבת משה
הגדולה כנראה מסוף דבריו בספרו רעיוני שחר מורה דרך
החקירה

(*) ד"ה יודן / איין לונטשפיל *

(קבו)

החקירה בנביאות האלהות *) • הודו לה' כל רואי מעללותיו /
 ברכו שמו / עושה נפלאות עד אין חקר ! הסעננו על רוב
 שלום אשר בא במחניכם בסבת האהבה והאחבה בין שני החכמים
 האלה / כי ראש חכמי ישראל וראש חכמי האומות בשנתם
 יחד בהתעלסות אהבים / בהשתפך נפש איש אל חיק ריעהו /
 ויקוננו יחד על חמם וריב בין אדם לאחיו / איך יבוא אלמס
 צעיר / ויתבאר החוק על החלש לאמור : לי העוה וסתפארה /
 וישמו בטווחות למו לאשר הביא איש אלה בידו / נכמרו רחמי
 לעסינג על עס מור מאחיו / וידרוס " טוב עלינו / בראותו
 כי לא אבד חכמת חכמינו / ויש תושיה עליה ומוסר
 בקריבו / וכי ירב עולמה בתחננו חכמי כאחד העמים •
 ובסוף ימיו כתב האיש השלם הזה את ספרו הנכבד והמפואר
 נאשאן דער ווייניע / עד הספר הזה על רוחב תבונתו וישרת
 לבנו • יבואו בו ויבכוחים נחמדים צעניני האמונות והדעות
 בין איש יהודי הוא נתן החכם איש חכם-לב וחוקר ובוהן הכל /
 ובין מלך חוגרי וכומר נוזרי / ומי זה אשר קרא את הספר
 הזה בעוה טעם ודעת ולא בדרך את מחברו בכל לב ? ומשה
 כתב מאמרים רבים להוכיח את העמים על פניהם על אשר
 ענו את בני ישראל בקבלותם • כאשר יראה עוד במאמר הזה •
 מלכר אהבנו הנזכר היו לו עוד שני אהובים אשר לא מבני ישראל
 המה • שם האחד פרידריך ניקאליי • איש חכם מחכמי ברלין /
 ושם השני אבט פראפעסאר במדרש רינטלן • אשר מת בעודו
 באבו והוא הי' איש חרוץ מאוד / אהב אתם ומשרים /
 כאשר נראה מדברי משה בהקדמתו לספר פעדאן על השארת
 הנפש ו"ל " המאמרים האלה הי' מיוחדים לריעי האהוב
 " אבט / אמנם נקטפה הנלה הוואת מעל פני האדמה בעודה
 " בפרחה - כן הי' רצון הא' ! קצרו ימיו על פני הארץ / אבל
 " רבו לכבוד ולתפארת • חנורו על יקרת האדם *) יעורו
 על

*) דיא ווארמו מערלסואהנס איבר לעסינגס טאד ביים שלוסע דער
 מארגנשמונדן •

**) באם פערדיהנסט

(קבו)

י על יקרת לב כותבס . יסתאב דור אחרון בראותו חבור
י כזה מלאכת עלס רך בשנים . מה נאה חילן זה ומה יפה
י תהינה פירותיו אם ככה התחיל לפרוח ! ה , לריק
י הכולנו , בא מות ויאפס תקוה ! חרץ אלמאנדי אבד חכס
י וסופר ; חברת האנושית אבדה איש לדיק ישר לבב ויודע בינה ,
י ואהביו אבדו אהב תמים ; ואנכי אבדתי ריע נחמד הולך
עמי לתור אחרי דרך החמת ושומר אחי לכל ימעדון אשורי .
י ניקאליא הנזכר הולא לאור כמה חבורים מלאים בקורות על
ספרי חכמה חדשים מקרוב באו . וסתי ראשית מלאכתו
ביבליאטעק דער קונסטע אונד וויסנשאפטן , ומסה הי'
צעורו וכתב מאמרים רבים משפטים ישרים על חבורי חכמה ,
ובראות ניקאליא ולעסינג את נועם מלידתו בלשון אשכנז ויפארו
בו לכבוד חבור מיוחד בענין מה מהחכמה , אמנס ענות לבו לא
הניחתו לנאת בין מחוקקי העס ולא שמע אליהם :

ויהי היום ויבא לעסינג אל משה מכתב אשר כתב חכס אחד
מפורסם לשמוע מה ישפוט עליו , ויהי אחרי קרותו
את המכתב הזה ויאמר : לא נופל אנכי ממנו , הנה לאל ידי
לכתוב מאמר לסתור את דבריו ולהפיל את מגדלו , כי לא מאן
דבריו חן בעיני . ויען לעסינג ויאמר , לו יהי כדברך הראוני
נא את ידך החזקה . וילך משה אל ביתו ויכתוב מאמר
(פילאזאפישע גשפרעבי) בעניני פילוסופיס דקים מאוד
מאוד , ומלא את דבריו להסתיר דברי המחבר הנזכר בהכותבו
עמו , אפס מאהבתו את השלוס לא זכר את שם המחבר ההוא
בכל דבריו , ויביאהו אל לעסינג , לדעת מה יאמר עליו .
ואהבנו לקח ממנו את מכתבו ויאמר לו לך לשלוס ולכשאכנה
אקרא בו . ואחרי ימים אחדים שב משה אל לעסינג לדעת
איך נפל הדבר , אמנס לעסינג השיאו לענינים אחרים ומן
המכתב לא דבר מאומה , ומסה בש לשאל מה נעשה במכתבו ,
וישוב לביתו מבלי דעת מאומה . ובה עשה פעמים רבים ,
ולעסינג הי' כל פעם מחדש באין אומר ואין דברים מן החבור
ההוא . ויהי כאשר ארכו לו הימים וישב אל לעסינג ויאמר :
אחי ! אי' מכתבי אשר נתתי לך מדוע לא תאמר לי אם מלא

(קבה)

הן בעיניך / אם אין ? ויען לעסינג לאמור / עדן לא קריקינו
כי עריר אני מאד מאד אבל ראה שם ספר קטן קההו ושים
עיניך בו / ויהי בקחתו את הספר וירא וישתומם כי מלא את
מאמרו נדפס / ויאמר לעסינג קהה גם את הספר גם את
הכסף המונח תחתיו והי' לך למשיבת נפש / כי זאת משכורפך
מאת מוכר הספרים אשר קנה מכתנך למען היות לו רשיון להדפיסו
ולמכרו . וישמח משה מאד על דברי ריעו כי מלא לבו
שלא עמו / ולא התעלל בבקורת דבריו כי אם התמהמהו למען
שמח נפשו . אחר זאת בקשו לעסינג וניקאליא שנית
שיחבר את כל מאמריו בענין כיעללי נפש ויוציאם לאור .
וישמע אליהם ויכתוב חבור קטן בשם פילאזאפיטשע שריפטן /
ונהם וכלל גם פילאזאפיטשע בשפרעכי הכ"ל / אך לא כתב שמו
על השער / כי ראה לדעת חלה משפט חכמי הדור על דבריו
טרם ידעו ממי יאלו . והספר הזה הנשנה וגשלים נדפסו הוא
מלא על כל גדותיו מחכמת הזורא בדרך הבריאה והלימודים
היוצאים ממקור הזה לכל חכמה ולכל מלאכה / והמוסר וההשכל
אשר יוזנו ממקור מים חיים הזה . אשרי איש ישים דבריו
על לבו . ועוד הוציא קרוב לעת הזאת צירוף ריעו לעסינג
ס' קטן מכונה פאפא איין מעטאפיוויק ! לתשובה על שאלת חכמי
האקאדעמיה אשר בקשו לברר את מחשבות המסורר האנגלי
כאפע באמרו בחתימת שירו בחינת האדם , כל אשר עשה
האלהים לטוב עשה " ושני החכמים האלה דברו את הענין
בעיון רב כאשר ימלא המשכיל בקרותו את הספר הזה .

בימים ההם נסע לעסינג מצרלין ואצט הלך לרינטלן / וישאר
אך משה לבדו עם ריעו וניקאליא מצרלין . אלה
הם ימי בכורי תפארת משה בין העם / כי נודע צעת הדין
לשם ולכבוד חבורו על מעללי נפש הנזכר / וכל חכמי העמים
קבלו את למודיו הרמים / ורובם בנו אחריו בניניהם בחכמת
העכשעטיק (חכמת הנפש בעניני התפעלויות החושים במנוגה
ונאה) ושימו מחברתו ליסוד בניניהם ואני למודם . גם
נתחדש צעת הדין החבור הנפלא אגרות הבקורות על כל ספרי
חכמה אשר לא נראה במוותם בארץ מלפנים ואחריהם לא
קם

(ק ל)

יי עינתי / לא קריתי ולא שניתי ולא חדשתי דבר ; כי-אם
 יי טעמתי שובע שמחות / נתעלסתי באהבים וגיל / נסו ימי
 יי במנהגי קדש הלולים / ובחדות לב לעין כל רואי / כי נא
 יי מועד / קרה לי כל הטוב אשר חזה עלי אבעלארדום
 יי וויירביוס *) בשירו . נערה יפת העין [מעתה אקרחתה
 יי אשתי] התיבה לבי הנחוש ויהי כדונג באש האהבה . גם
 יי מורשיו נחקו כי נבוך רוחי ביער השמחות . כעת אבליגה /
 יי אשוב אל מאהבי / ואדברה גם שלום גם . “ עם האשה
 יי היקרה הזאת הוליד בניס וננות . אפס בתו הנכורה מתה בת
 יי עשתי עשר חדש . וראוי להזכיר פה מות הילדה / כי
 יי צעת הזאת כתב החכם שפאלדינג מאמרו המפואר הנקרא בשם
 יי יעור האדם *) / ואנכי השיג עליו במאמרו אשר כנה בשם
 יי צווייפל איבר דייא בשטימונג / ור' משה עמד לימין לזרקה
 יי שפאלדינג וזירק מחשבותיו נגד אבט במאמר נקרא אראקעל /
 יי כאשר יראה הקורא באחד מדפי המאסף במאמר יעור האדם
 יי אשר יעדתי לכתבו אי"ה . ובמות הילדה הזאת תוך זמן
 יי הוויכוח כתב לאבט וו"ל / זה ימים לא כבירים עארני ה'
 יי מנועס ברית האהבה / וממתק הוויכוח אשר בינינו לדרוש
 יי ולתור אחרי יעור האדם / כי דמוע תדמע עיני על אשר עלה
 יי מות בחלוגי ויקח את נכורתי / ילדה בת אחד עשר חדש .
 יי אמנם אשא ברכה ליוצרי / כי חיתה בתי ימי חלדה בטוב
 יי ובנעימים ותי תקות עתיד למו אבותיה . ידידי ! לא
 יי לריר ולתוהו שלחה הרכה והענונה לעבור חיש על פני הארץ
 יי כהנדוף עשן תנדף ותגוע ואיה . אך רבים היו פעולותיה
 יי על פני האדמה אשר פעלה כבר / רבים פאה אותות חכמת
 יי בוראה אשר ראינו בה / לקח טוב יביעו למשכילים גם /
 יי למחי' ולגדולת נפש שלחה הנה ; כי מנפלא-אשת כל חזה
 יי שמש [אשר לא ידע כי-אם לזעוק ולזכות בהקיננו מתרדמתו]
 נעשה

*) איין נאהמן דען זיך איינר פריינדי געבן אום אונבקאנט
 צו בלייבן .

*) דייא בשטימונג רעס מענשן .

(קרא)

י נעשה מפקחת עין / שחקת לקראת כל איש / מלקת חן
י בשפחותיה / וטהי לנפש חיה • כיונק מארץ לחימה בימי
י האביב לאט לאט יעלה עד כי יגדל ויעש פרי / כן נראו בה
י נלני ההתפעלויות בנפשה / רחמים / רונן / אהבה / תמי /
י והבדלה [האותות אשר בס יתנכר רוח האדם העולה על כל
י חיתו ארץ] עלו אחת אחת בפניה ובתנועותיה / ומיוס ליוס
י התאמלה כח ותרב תחבולות להושיא מחשבות לבנה אל לב
י וולתה וכו' " ראה להורות בזה / איך שם הבורא יתברך
י תעודה לאדם אשר ברא להשיג שלמותו אחת אחת / ובכל רגע
י ורגע מימי חלדו הוא הולך וקרוב אל שלמותו ואין מעצר לרוחו /
י ולכן כל איש על מעמדו אשר העמידו עליו הבורא יתברך / הוא
י מתאמץ לבא אל שלמותו ותכליתו • וקצרה פה היריעה מהכיל
י את כל הלמודים הנובעים מבאר מים חיים הוה / כי המחקר
י הוה הוא עיון דק מאד ולריך ביאור רחב / אפשר במאמרי יעוד
י האדם אלריף בעו"ה את הדעות ויראה הקורא את גדולת משה
י מכל עבריו •

הויכוח על יעוד האדם נשא את לב ר' משה להעתיק את
י ס' הפערדאן מספרי פלאטון מלשון יון ללשון
י אשכנז / ולהוסיף עליו כל המופתים על השארת הנפש לאמור :
י זה יעוד האדם לעולם הבא • והוא כולל שלשה מאמרים בענין
י ההשארה בזיכרון בין סאקראטעס וריעיו • ומה נמלצו לחכי
י דברי אלוהי / תלמידו ר' דוד פרידלענדר בהקדמתו לס' הנפש
י אשר הושיא לאור אחרי מות רבינו משה מ"נ / וז"ל • י משה ידבר
י וסאקראטעס הי' לו לפס / כי שם רבינו משה המופתים
י וההקשים בפי הפלוסוף האלהי הוה / לא כאשר היעם הוא
י ללשעמו / רק כאשר המציאם בעל הספר ברוח מבינתו /
י אשר צחן בכור שכלו וכו' • " והספר הוה עשה שם נאמן
י עד כי נדפס משנת תק"ו על תק"ט משך שתי שנים / שלשה
י פעמים בזה אחר זה • ומה יפה שר עליו ידיד לני הרב המליץ
י המכופר ר' הירץ וויזל נ"י בקול נהי אשר נשא על החכם
י (אחר מותו) *

על

ט ב 2 9

(קלב)

על נשמת האדם כבוד סבות .
היות בוני צלמו הבורק בקורת .
ונתיבת אל-מות שתה לה נצח .

כל רואי הספר הזה שזו ושמחו בו / כי הביע נחם וחקוה לנפשם /
ולא הי' ימים רבים וחכמי זרפת אנגליא הולאנדיא איטליקא
ודאניא העתיקוהו ללשונותם בגוייהם / ויעש לו ספר הזה שם
כשם הגדולים אשר בארץ . ואלה חרוזי משורר עברי איש דובר
נחום אשר קנן על מות משה / כהללו את ס' הפעדאן :

על כל תעלומות הכמה .

מסתרי תושיה .

הזיכ' כמטר לקחק .

הטיפו שפתותיך נפת :

על רוח אדם עולה מעל .

על רוח בהמה יורדת תחתיה .

דברת גדולות : על השאריטה

שמות אות נחת מופת :

ראוהו עמים / ראוהו נבונים ויחבקוהו .

זרפת וספרד לא שקטו ערי העתיקוהו .

מפני קשט — סלה .

אחרי הדברים האלה קם לאוואטער כומר בעיר ציריך
במדינת שווייץ ויעתיק את ספר החכם באנעט אשר
כתב לחוק אמונת הנזירים מלשון זרפת ללשון אשכנז .
ועל פתיחת ספרו כתב אל רבינו משה ז"ל אגרת נמלטה מלאה
דברי ידידות / ונקש ממנו לבחון את דברי המחבר ואת אודותיו
בצנינה רבה / והסבנו השביעו בה' אלהי נבואות אב האחד
לכלנו / שאם ימצא המופקים אשר נשען עליהם באנעט חזקים
ואמתים / יאזור חיל ויעשה לעין העדה מה שהי' סאקראטעס
עושה

עושה במלאו דבר אמת תמוך במופתים חוכמים ; וזה / לעוזב
 את דת אבותיו ולקבל את הדת החדשה אשר מלאה נכונה וחזקה .
 אפס אם לא ימלא את הדברים האלה נכונים וחזקים / יכתוב
 נגד המחבר יריב ריבו דברים ויפיל משגבי אמונת הנוצרים בהערו
 עוד היסוד זה . כבוד מכתב הזה לפני רבינו משה / חיל
 ורעדה אחזתו / לא ידע פנות ימין ושמאל בראותו כי פח
 מוקש הוסיף לרגליו בדברי האגרת הזאת : אם יאמר לזקן
 הדברים ונאמנים מופתי באנעט / יפלו בו להמיר דקו ; ואם
 את האמת יביד לאמור / דברי באנעט רקים אין בהם יסוד
 לאמונתם / יתעוררו עליו כל הכומרים והכסנים לערוך עמו
 מלחמה ויהי זאת למכשול ולפוקה לו ולעמו ; וגם השתיקה
 בדבר הזה לא יאתה בעיניו / כי אולי תדמה להודאה / חלילה !
 ולסיוע הדבר גלוי לעין העדה יתראה או כבויה את השואל /
 או כבויה מפני שאלתו ; ולתרבות עזבונו בלו חליו החדשות
 האלה בעת מכאובו וימי חליו והוא שטוח עלי ערס דוי מבטלי
 יכולת להבות בדבר מחקר . אך לדיק אתה ה' תפאר ענוים
 בתשועה ! כי אסף משה האיש את כל כחותיו / וירב בנפשו
 עוון להשיב את שאלו דבר . עוד עיני משכילי העם וחכמיו
 פקוחות להביט למרחוק איך יפול הדבר / ינבאו עתידות למו
 אלה בכה ואלה בכה ; מקנאו ילפו ליום מועד ומשה ילא בלוח
 הזקן לקבל דת לאוואטער ; ואם אוהביו ישבו שאנן ואין מחריד /
 בעושים בלב משה הנאמן בדבריתו את אלהיו ואת תורתו / נפשם
 עליהם יהמה עם כל זאת / פן ישכבו עליו אנשי ריבו בוו וכלימה ;
 ואוהבי לאוואטער וסייעתו אמנם יגילו וישישו / שמו אותותיו
 אומות / יקוו כי הפך לב הפלסוף היהודי והי' באחד מהם /
 ובאליהם יענדו עטרות הגלוח לאוהבם אשר ערך אתו מלחמה ;
 עוד הנה משיחים ומתווכחים איש איש לפי דרכו / ומשה ינא
 להראתם באגרתו המפואר והמהולל בשער בת רבים וו"ל בקיצור :

,, יקרת לי איש דובר אמת ! ידעתי כי מאהבתך אותי
 ,, ואת האמת פנית אלי וסדבר בי נכדות ;
 ,, בתום לבך האמנת כי דתך היא לבדה הדת האמתית המביאה
 ,, את האדם לידי האושר הנצחי / ותעב בעיניך לתת גם הלק
 לריעך

(קלד)

.. לריעד ממנה כוסך הרויה / לכן עמלת במחקר / והעצת
.. לפני את מופתי הכסם באנעט / למען הדריכני במשעול
.. אמתת דרך לדעת חוק מופתיה / ולמען אוכל בחון אותם
.. במלך . תשואות חן חן לך ! שמחתי בדברך הערבים /
.. אף כי חרבות חודרות אל לבי היו לי . דע יקר רוח !
.. מיום עמדי על דעתי גורתי אומר לבלתי דבר דבר בענין
.. חלוק האמונות והשכונות הדתות בשער נח רבים ; בכל
.. זאת אם כשטף מים רבים עברו דברך על ראשי / הלא
.. ממקור עהור נבעו / ונאמנים פלעיד — פלעי אהב . ולמה
.. זה אחד ממך / שלא השיבתי לאיש וולחך עד היום הזה על
.. שאלות באלה / וגם אתה הקשית לשאול על דברים המסורים
.. אל הלב / וידוע שהוויכוח בזה לעין העדה ללא עור וללא
.. הועיל . אמנם לך לבדך אטוף מלתי כי האהבה מקלקלת
.. השורה . ידעת אחי ! כי לא תמול אנכי / ואדם כמוני
.. אשר מנעוריו שם נפשו לתור אחרי האמת / לא ישליך אחרי
.. גיוו החקירה בדתו ודת אבותיו / כי היא קץ ותכלית כל
.. כל חקירתינו / וכל העמל והיגיעה אשר יעמול בה האיש
.. החובק זרועות החכמה יסתעף אל תכלית זרף כליותיו
.. בחכמה וטובה הרמה הזאת . ולולי מלאתי דת אבותי
.. טהורה ונאמנה להשיירני לכת בעולם הזה / ולסקל לפני
.. דרך האושר וההצלחה הנאחזת / מדוע אחדל מלעזבה ולבחור
.. תחתיה האמת ? איפה העצמות אשר יאשרו אותי ונפשי
.. א עמי אשר אנכי יושב בו / גוי ממשיך ומורט בגלות המר הזה ?
.. מדוע לא אחליף שקר מחיר האמת / אם אוכל עוד
.. הוסיף עלי טובות ומניות / לירש את כל טוב הארץ ולהנחילה
.. לזרעי אחרי כאחד אחיך ? — אמנם חקרתי דרשתי ובחנתי
.. מעודי את דת אבותי ומלאותיה נאמנה וטהרה עדי עולם לא
.. תמוט . ואם תשאל לי מדוע לא אגיד את משפטי מחקרתי
.. ברבים למען הפוך לב וולתנו לשמוע ולקבל הדת היהודית ?
.. דע נאמנה ! כי אין זה מחובת היהודי לדבר על לב וולתו
.. מאמתת דתו / כי תורה זוה לנו משה / מורשה קהלת
.. יעקב / חוק היא לישראל / ומשפט לזרע יעקב . אבל אנחנו
.. נאמין באמונה שלימה שכל האופות האחרות אשר להם לא

(קלה)

י נתנה למורשה / יתלו מטוב הצפון ליראי ה' ולחושני שמו
י בקיימם השבע מנות ובעשותם טוב וחסד בארץ / וביחוד
י באהבתם את האדם כנפש / כי זה יסוד כל התורה ועל
י ציריה יקיפו כל המצוות והחקים אשר לזו לנו / וברצות ה'
י את דרכיהם עמים ירשו ארץ / כן קבלנו מרצותינו .

י ועל דבר הדת הנוצרית אשר הראית לי עבדך ביפיה
י ובעובדה לא אוכל דבר דבר / ואם טהורה ונאמנה
י היא בעיניך ובעיני כל ההולכים בה / מה יפה חלקיכם /
י כי תעמדו על הדת אשר נחלתם מפי אבותיכם / ולא תסורו
י ממנה כל הימים / ואין אתם צריכים למופת כלל / כי
י האמונה דיה להחזיק את עצמה / ואינה צריכה להתמך
י על משענת וולתה / וא"כ גם לך גם לאנשי דתך תהיינה
י מופתי באנעט אך למותר . אבל לאיש יهودי כמוני אשר
י לא נתנה לו דתם למורשה / מה יועילו לו מופתי באנעט ?
י ואם נתעורר בקרבו רוח הנחינה לבחון חזק אמונתכם /
י פעולת באנעט מאפע . ולכה נא ונבחה על דבריו למען
י תראה כי נזקק אארי פי .

י באנעט הורה בהקישיו וברת בקיאותו בחכמת הטבע /
י שאין להכחיש את אשר ספרו לנו אבותינו מן
י האותות אשר נעשו חוץ לדרך הטבע ונתראות כמתנבזי
י הטבע / כי אולי הם טבעיים כמוסים ונדרך פלא יתהוו
י לעת מיועדת . ולאחר שהורה זה בשכלו הנא / גזר אומר :
י שהאיש אשר יחדש דבר חוץ לדרך הטבע בדרך פלא / הוא
י איש פלאי ושליל / וכל דבריו אשר ידבר המה כנים ואמתיים /
י ע"כ מופתי באנעט .

י ואולי גדול כח המופתים האלה לאיש כמון / ולכל בני
י דתך המאמינים באמונה שלמה . ובהיות נפשם
י כוספת להוסיף חזק בראיות שכליות / ולהשיב דבר
י למסתפקים / יתורו אחרי דרך באנעט לחוקם במחקר :
י אבל לנו בעלי דת הקדומה / לא יעוורו ולא יועילו ראיות
י כאלה / ולא ינועו עמודי דתנו אף-כי לא ירופכו אותם .
י כי ממשפט תורתנו לכל נשנית באותות כלל / ולולא ראיה
י את

(קלו)

יי אלה השם הנכבד והגדול יורד על הר סיני / ומוחן לנו את
 יי התורה לעין העדה / וכל העם רואים את הקולות / לא קבלנו
 יי על האותות אשר עשה *) וראוי לדבר שאין להשיב על
 יי האותות שהם חוץ לדרך העבד לבדם / מחרטומי מזרים / שגם
 יי העם עשו מופתים חוץ לדרך העבד . ולכן לא הי' לך
 יי החכם ! להזיע לפני מופתים אשר לא יאותו לפני ולפני
 יי משפילי עמי / וכו' — **)

ויהי כאשר קבל לאוואטער את האגרת הזאת וקאי אתו רוח
 אחרת / הודה ולא בוש / ויכתוב אגרת נחה מלאה
 חמנונים ובקש ממנו לשאת את פשעו והשגגה היוצאת מלפניו
 וישבע לאמור : כי כל מגמת לבו הייתה אך למען האמת /
 והנתיחו לבד ישוב שנית לשאול מאתו דבר בענין האמונה
 וכל העם רואים את זדקת משה ורוב חכמתו ויראו מפניו
 ורבים מכותצי הקורות שפסחו בקהל עם / ומהם רבנו על
 לאוואטער על אשר יאל לריב עם איש חס ונאי / ובקש לעפור
 מדנים על דברי אמונה ; והלפת יראו את פני משה / לבד
 יבער חמתו וידבר דברים מתנגדים לאמונתם וקאי למשל ולשינוי
 אמנם איש אחד ושמו קעלבלע החריץ לשונו / ויכתוב אגרת
 מלאה קץ וזוו על משה / ויחשדו למכחם בכל הדתות ולאיש
 חנף דובר חלקקות בלב ולב . אבל רבנו משה שפך עליו כל
 חמתו / ויסוב קיקלון על כבודו / בשאלותיו : מי שמך
 לאיש ? מי בקש מידך להכניס ראשך בין לאוואטער וביני ?
 מדוע תהעבר על ריב לא לך — ויכה בשוט לשונו בהתלוצץ
 על השיח והסניג אשר לו / ואיך פער פיו לבלי חוק באחד
 הרקים אשר בזון ירימו קול לדבר על זדיק עתק . נעימים
 דבריו

*) עיין הרמב"ם פ' ח' מהלכות יסודי התורה הלכה א' וכו' וכו'
 העקרים ה"א פ' י"ח .

*) על המשביל לבחון כונת ר' משה בזה / בהשתכלו מאיזה עם
 יצא משוחם / ומו היו הראשונים אשר קבלו עליהם את דתו /
 ויראה את רוב חכמתו / איך כסה טבח ונלה טפחים להשיב לשואלי
 דבר ודי למכין .

(קלז)

דבריו / אחים אמרתיו / יבול גם נפש הקורא • ונמכת
הוא הוסיף שנית שאח כפו וישבע / לבל יכתוב עוד אות אחת
בענין הזה / ולא יריב עוד את איש בשער בדברי אמונה • והי'
כי יבואו אליו שאלות כהנה וכהנה לא יסוס עיני עליהם ולא
ישיב דבר • וכן עשה •

אחרי כלותו את הויכוח הזה כבדה עליו מחלתו / ותקצור
כחו מאד מאד / כי נפשו עליו תשתוחח מגודל עולו
ועמלו / ועל כלם נלאה נשוא דברי קטטה ומומת נאפה /
ולא יכול עוד לעסוק בשום דבר בגיוני מבלי מואז מכאוב באחד
מאיבריו / ותמהון ראש / כי נתרופכו עורקיו ולא החזיקו עוד
בדדק / וישב תחתיו ימים רבים מבילתי עסוק בשום דבר
חכמה • אזהביו ומכבדיו נשאו קינה על מורם / חשבוהו לאובד
ולא חכו עד שקוי לעזמותיו / כי רבה רעת המחלה הזאת /
רבים חללים הפילה / עלומים הרוגיה / אף כי איש רך המוב
וקציר כח כמוהו / ואין איש אופה עוד חדשות בחכמה מפייה •
ומקנאיו / והמה שונאי החכמה והמוסר / בשמעם רעתו עלו
בלבם לאמור : אבדה חכמת חכמיהם / וישחו וימעטו / ועוד
מעט ויחדלו מן הארץ • אכן בן-החכם יורש הון יחדל מהכל
פן ימעטו / יקנוז על יד והי' לעת צארת ולו אוסס ; כן
הי' במשה / בראותו כי נמעט כחו / שמר שאריתו כבדת עין /
ולא חמץ לבבו לא להבות ולא לניחוק / כאשר שמר את גופו
מכל מקרה במאכל ובמשתה ויתר התאוות החומריות / למען
יחליף כח / והי' שנית לאיש עומד ליאין עמו / מורה דרך
לבניו ריעיו ותלמידיו הנושאים עין לעומתו / ומיחלים לתשועתו
ללקחו ועאתו / והי' כן • כל הימים האלה ימי מכאוב לא
עסק בשום דבר מחקר / וכעס שאל אחד מאזהביו לאמור :
רעי כמה עסקת בימי הרעה האלה ? ועני ויאמר לא עשיתי
• מאומה / ולמען קצר השעות בדברים של מה בכך עמדתי
• על חדרי והסקפתי בעד חלוני / וספרתי לפני הנג על בית
" שכני יושב ממולי • והי' אשר ברכו בכל חושי חננו גם נכח
הסבל הזה ויתן בלבו תחבולה לעמוד על נפשו ולשמרהו מכל פגע
ויחזקוהו / ויוסיף שנית ללאת בין האתקרים / וירב לו עצמה
לחבר

(קלח)

לחבר חבורים / יקומו לנס לדור אחרון • ואלה דברי אלהים
החכם החזק צימערמאן רופא למלך ענגלאנד בהונגר :
„ מי כמוך מעגלסזאדן איז חיל ! מי כמוך ידע להשמיד רעת
מפשו בקבל עליו היסורים באהבה ובחבה ? כאשר ידעת להשקיע
מהומת עריך / ולסכור פי קמיוך / בלאתך לקראתם בדברי
חן ואהבה ותדבר עמם בענוה ובמענה רכה / כן גרשת את
השונא הזה / החלי אשר הליך אותך / בלי זרי ובלי מזור /
כי אם בשכל טוב / בהתנהגך עמו כאשר יתנהג איש את
רעיו אשר בא לראות פניו וישב עמו ימים אחדים “ •
וקרוב לעת היום הולך לאור חצורו על ספר קהלת •

בעת ההיא היה המלך פרידריך ע"ה להעתיק לפניו דיני
ישראל מספר חסן המשפט / למען בחנם אם אינם
מתנגדים לדיני מלכותו / ואם יכולים להתקיים בבתי דינים
שלם / במשפטי ישראל / ותבא הפקודה מאת שער המלך
אל הבאון האב"ד מוה"ר ר' צבי הירש נ"י רב מדינתנו יע"א
והוא בקש את החכם ר' משה נ"י להעתיק את קלור דיני
ח"מם בפרט הלכות ירושה ונחלה אפטרופסים לוואה ומתנת
שכיב מרע וכו' לשון אשכנז בדרך קצרה וברורה • ויעתיק
ר' משה את הדברים האלה / והתוכח עליהם עם הבאון אב"ד נ"י
וישלם את החבור הזה / ויביאנו לפני השרים ושופטי המלך /
ויטב בעיניהם / והמכתב הזה נדפס בשנת 1778 למספרם
בס' רישואל"גועצי דער יורען •

בשנת תק"ל נשר רבנו משה שלום בקרב ישראל בתרגומו
האשכנזי המכונה נתיבות השלום : עם הביאור
הנפלא אשר שם בפי הרבני המדקדק מוה"ר שלמה דוכנא
נ"י / והוא / הרש"ד / הוסיף עליו הדקדוק והתיקון סופרים •
ולא אחר כך למען אספר גודל מעלת החבור הזה / כי מי לא
ידעו ? מי יודע בלחות המליצה ולא ידע את לחות העתקה
הזאת אשר הכין וגם חקר להציגה מול פנים הספר / והלעמם
זה / בקלור נפלא ובפירוש מספיק ? לא הניח מקרא סתום
מצלתי פרש הנחנו ; לא נשאר שם או מלה אשר לא דרש אחרי
מקורם ; ומה נעמו העתקותיו לשירי התורה ומליצותיה •
והכללים

(קלפ)

והכללים אשר הם לשירי העברים המהוללים בין כל משוררי
העמים ? אשרי חלקו / כי נחל את עמו טוב וחיים עדי עד !
ועל כל זאת הרים קרן אנשי המסורה / מבטלי שנות נקודה
או נבינה אחת / כאשר יעשון אנשי הפילא"ל לאביע והקרי"טיקא
אשר ימלאו חפרים ויחסרו מלאים מסרעפי עצמם / או
ממכתבים בלויים אשר ימלאו בעקדי הספרים / ויאמרו עליהם
מלאנו און לנו / ומכתבת יד יסן נושן הולאנו את הגדה הזאת !
אשרי איש יעשה זאת ! הוא החויר העטרה ליושנה / הוא עטר
אותנו מן וחסד / הוא הכין מחשבות לבנו בהאינו חלקי הלשון
לעומת חלקי ההביון וילמד את בני ישראל ספר ולשון . שיהיה
לכך לחילה ורע יעקב ! פסג ארמונותיה / הפוך בה דכולה
בה / והיתה לטוב לך כל הימים . ואל תקמה / ידידי
הקורא ! אם שמעת רבים מאנשי ישראל רגנו באהליהם וילוננו
בגשרו את התרנוס החדש הזה ויבקשו להחרימו / ולזות על נערי
בני ישראל לכל יתאוו למעטמותיו ; אין זה מאשמת המחבר
ולא מעוות החבור / כי אם משגיון הראים . יעידו ויגידו
כל יודעי ומכירי החכם שמימו לא נמלא שמן דופי לא בו ולא
במעשיו / ובל ישעו וחפזו אך לעובת עמו ולכבוד התורה
ואוהביה ; ודבריו בתרגומו הי' כדברי הספר החתום לפניהם /
כי אם חכמים ונדולים הם בחכמת התלמוד והדינים / בדקדוק
הלשון ובשפת אשכנזית אין להם חלק ונחלה / והם מודים
ואומרים שמיניהם לא עסקו בו . (וראיתי ספר חדש על
חכמת הדקדוק / והרב המסכים הודה ולא בוש שאין לו שום ידיעה
בחכמה זו / והואיל ואוקי נבדא אחוקתי' הסכים עמו .)
אמנם המה עומדים על מגדל האפס / ובראותם דבר חדש
יעצירו קול שופר במחנה / להעיר לז העם / או לעקל או
לעקלקלות / ומתוך כך יתעורר גם רוח הבחינה / ואיש נבון
ילבב לשום לב על הדגה החדש הזה / ובזאת האמת יעשה
דרכו / ויהי' למשמרת . לחילה לי / לחשוד את המלינים
על דבר פסע / כי שארית ישראל לא יעשה עול / והמה יראי
אלהים ומחזיקי תורתו והמשרה על שכמם / אפס שמים אנכי
שואל מהם / ויהי לטוב להם : א לל יחליטו דבר בין טוב
ובין רע ערם בחנו את הענין / לא יסכימו על ספרים מלאים

(ק מ)

דברי שטות והבלי / למען עזור את המחבר / ולא ירשיעו את
ספרי וולתם יען לא ידעו ויבינו את הענין / כי מחוק שתיסה
יעוררו כלול השם ובזיון התורה • ב לכל יעו און לשמוע
דברי האנשים אשר ירימו עלמם למליץ בינותם בזין העם / והם
על פי רוב אנשים אשר יחניכו את הרבנים למען בלע כסף /
והמה שועלים עטופים בלדר אריות / הולכים בבתי העם
לראות מה מעשיהם והולכים רכיל אל הרבנים ומעוררים מדנים
ומחרחרים ריב / לא תאבו אליהם חכמי ישראל ! ולא תשמעו
אליהם / רק האמת והשלום אהבו / והייתם אהובים בקהלכם
ודנריכם נשמעים / כי לכך הוצאתם על כסאכם • בינו זאת
ודעו כי כנים דברי כותב המאמר הזה • — ביאור החומש
הנוכח יורה על התאמנות החכם להוציא חבורו מתוקן מכל פנותיו /
כי הרב ר' שלמה דובנא ויתר המדקדקים אשר עזרו להשלימו
המה חכמים ויודעים לשון וכפר • ומי לא ימצא נועם בביאור
ס' תורת כהנים אשר הוסיף מאו על שם המליץ המסופר ר'
הירץ ויזיל נ"י לרוב בקיאותו וידיעתו בענינים השם • והקורא
המשכיל ידע את רוס תועלת החומש הזה / ומי יתן ולא
ילמדו נערי בני ישראל דבר בתלמוד עד שידעו ס' התורה הזה
ע"פ כלו על צוריו • וכה שר על מעלת החבור הזה הנאון
החכם השלם מוה"ר שאול נ"י אב"ד דק"ה פ"פ דלדר בן אדוננו
הנאון אב"ד דתומרינה יע"א בפקיחה הספר :

בזאת השם היתה זאת המלאכה נעצרה עצרו שרים בעלי אסופה
נוקם הניחו לו יהגדר בו ויקרא שם המקום שהוא מח"גים
בעומק פירוש הפליא עצה ובחלקת הלשון עליו רוח"אל רחופה
על זאת יתפלל כל חכם להלוק כבוד א' משה מנה אחת אר"פים
בני זה משה האיש לכבוד ישראל הן כמצנפת על כהן צנופה /
יארץ א' ימיו ויהיזר אורו בשחק / יחשוב קמיו כשהק מאדנים
הוי כל צמא בואו / דרשו פירו וקראו / נעמנו וראו / גפת נסופה
אבלבן הורדו על לבו כתבתו חק לישראל הוא על כר"פים •

(קמא)

בשנת תקמ"ג הוציא לאור העתקת ס' תלים / מלאכה
אשר אין ערך אל יפיה • כבר העידו חכמי כל
האומות שאין להשוות כל שירי האומות הקדמונים לשירי הכתובים
כי אין על עפר משלם / והוא החזיק את התעודה הזאת
בהראותו את רוס ספר תהלות ישראל / עומק מחשבות המשורר
ונועם מלאכתו צביוני השירים דבר דבר על אופניו • ועשר
שנים עברו לו בשקידה נפלאה על ההעתקה הזאת / בשכנו
ובקומו ובלכתו בדרך נשא ספר תהלים כרוך עם נייר לבן בין
הדפים בחיקו / ובחן כל פעם תכונת רוחו אם לשמחה או
לענן אם לברכת טובה או לחרפת מנאפים המה עליו / ולעומת
תכונת נפשו בחר כל פעם מוזמר כולל^ל ענין האות לה /
ועתהקה • ומה נעמו דברי ידידי המשורר אשר זכרתי
למעלה / בשנת העתקת הספר הזה הו"ל :

שירי דוד בשנותך לא שנו טעמים / לא דהמירו ריח
כי החלפת שמלוחם לבשו בהנה / כלי שיר לנגינה
עור סכת בער יפיה נעים זמירות / הריקות מכלי כלי
האמר ציון : בשפתי יהודתם ; ואדום : לא כן בשלי
כי במום פנים אל פנים כנפירה כנף רננים
בסתר כנפיק — סלה •

ומי יתן ויתרנו המדינים בינינו לדעת יופי שתי השונות
האלה / נועם הלשון אשר נעתק ממנו ומליצת הלשון
אשר נעתק בו / או ידעו ויבינו כי לא אלמן ישראל / וכי לא
השנית ה' גואל לתהלות משיחו • הספר הזה הוציא לאור
צלשון ואותיות אשכנזיות לשתי סבות : א / למען חודות גדולות
דוד מלך ישראל בין העמים / כי מלפנים לא ידעו בו כי אם החכמים
והמלומדים ביניהם כל"ה והמה מעטים / וההעתקות אשר
היו להם ולהמוס אינם ראויים / כי ע"פ הרוב השחיתו
המעתיקים את הענין וכבדו מלים לפרש דברי דוד מלך ישראל
על דברים אשר לא כן ; או מחוסר ידיעתם צלשון ומליצה הרבו
שיח וסב • לא ימצא בס הקורא טעם ועונג • ב למען לא
תכבד קריאתו על המעיין / להיותו שירים ערוכים בגדריהם
צמלות

(קמב)

במלות שונות ובפל הענין / וזריך המעיין מאוד לרקדוק הלשון
ויושר הכתיבה (ארטאגראפיה) אשר אי אפשר בלשון אשכנזי
וזכת עברי / כידוע ליודעים / וגם שמר את נפשו מחסרון
כיס / כי הולאות ספרי העבריים מרובים והקונים מעטים /
ולא נכחד מאתנו כי הי' לו חסרון רב בתרגומו האשכנזי /
לכן מכר כתיבת ידו מס' תלים למוכר ספרים בעד ה' מאות
ר"כס עאלר / וכך אמר בדרך שחוק : משה הי' נביא ומורה
לעמו לא ידעתי אס יש לו לשלם מוקי ? אבל דוד מלך ישראל
נביד ולו הון / הוא ישלים מחסרתי אשר חסרתי בספרי
משה / ולולא בא מות ויקח מחמד לבנו פתאום בטרם ידענו /
היה לנו העתקה כל ספרי הכתובים על ידו / כי שם נפשו
לעוב עמו / ויחפון להורות דעת / אך בעו"ה עבר עלינו
הכום טרם כלל לעשות מלאכתו / ואין בידינו כי אס העתקה
התורה וס' תלים / וס' שיר השירים בכתובת יד אשר יודפס
בעו"ה ע"י אנשי חנרתינו / שחרי העוב והמושיה / לדיק
חתה ה' / ישרים דרכיך ! למנות ימינו הודעת / כי עוד
שלא שנים קצבת לחיי הדיוק הזה / מעטים המה / חיש
יעופו / אבל גדולים ורבים המה לתושיה מכל ימי חייו / אתה
הסיבות פועל רב אשר פעל בדבריו האחרונים / לוית אותו /
לך וזה לעמך / לדעת חקי משפטי ותורת / ודברי אשר
שמתי בפיו לא ימושו מפי ורעך עד עולם / ואחר תאסף
אל עמך .

לכה נא הקורא הנעים ! ננליגה יחד ונחקורה את דברי
משה האחרונים / ידעתי כי ורים המה לרוב אנשי
עמינו / כי עמקו מחשבותיו מאוד / ונכתבים בלשון עס ור /
ובמליצה נחה לא יעמוד עליה כי אס העשכל המשחוק לדעתם /
והגיע לפניו כל ההצעות אשר עליהם יסתעפו הלמודים
הדמים / וגם ידעתי קולר כחי וכונד המלאכה להעתיק
דברים כהנה / אך כי בעיני האמונות והדעות / שאס בחרתי
בפיוות היריכים שמירה מעולה לגעת בהם מבלי מכשל . לכן
אחלה פניך / הקורא האהוב ! אס תמצא בס איוה שביאה / דון
אותי לכך זכות / ואל תחלה אשס בי / כי אס בחסרון כחי /
גבראני את עמתי אולי אובל להדיוקו / ולמלאות את החסרון /

אמנם

אמנם
חגי
תלמוד
בס רפאל
ירע דבר
אמרו
האדון

היהודים
ולאשר
בו במה
שגם הרו
דארה

יפיה ויד
כאשר י
לארץ נ
אחרות
ועתה
הפכו אר
שבר לה
עם הק
להרוג
נענו ?
לנו היה
בנחלק
ובי נפשו
הוא ניד
השארנו
אשר יר
ימך /
ונפעל

(קמג)

אמנם מחמת המקנאים האורזים בדרך המשכיל נפתחים בין
חבוי האדמה לשוף עקבי ההולכים / לא אפחד / ידעתי
תחלואים רבתי בלרות / בשפוך כבוד איש לארץ / אפס ידעתי
גם רפאות למחלה הזאת • נרי באמתחתי אמה שמו / שומרהו לא
ידע דבר רע / יסיתו עליו זריו / יפגעו בו ולא ידבקהו כי שומרה
אמתו • בינו זאת ושמעו את אשר דבר לכם משה באחרית ימיו •
האדון פֶּאֶן דֶּאֶהֶם יוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ פִּרְיִסֶן וְכַעַת זֵיר נֶאֱמָן
לְשׁוֹלְחֹי בַּחֲרָר דּוֹכֵם קַעֲלִין / חֲשֵׁב עוֹבֵב עַל
הַיְּהוּדִים • וַיִּכְתּוֹב סֵפֶר מֵלֵא דְבַרֵּי חֵין וּמְלִיָּה לְעוֹבְחָם *)
וְלֹאֲשֶׁר סָבַב הַסֵּפֶר הוּא אֵת סִפְרֵי רַבִּינוּ מֹשֶׁה אֲשֶׁר אָנוּ דּוֹבְרִים
בּוֹ בַּמֶּאֱמָר הַזֶּה / נְלִיג הִנֵּה תוֹכֵן מַחֲשׁבוֹתַי / בִּפְרֵט שִׁדְעָתִי
שֶׁגַם הָרֹב מִנֵּי עָמְנוּ לֹא קִרְאוּ אוֹתוֹ / אֵף בְּקִיּוֹר נִמְרָץ •
דֶּאֶחָר שֶׁאִירֵה הָאֲדוֹן פֶּאֶן דֶּאֶהֶם כַּחֲסֵם מִדִּינִי / כִּי יִסּוּד
כָּל עוֹבֵב וְכָל אוֹשֶׁר בַּחֲכָמָה וְהַנִּהַגָּת הַמִּדִּינָה יִזְמוּת כֹּאֲשֶׁר
יִפְרֶה וַיִּרְבֶּה הַעַם / וְהַרְבּוֹת יְדֵי כּוֹעֲלִים מַחְזִיקִים בַּפֶּלֶךְ הַמִּדִּינָה /
כֹּאֲשֶׁר יַעֲיֵד הַנִּסְיוֹן בַּמִּדִּינָתוֹ מִדִּינָת בְּרֶאֱנִיבּוֹר / אֲשֶׁר נִעְשֶׂה
לְאַרְץ נְבִי ע"י גֵּרִים • כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִתְּגַרְשׁוּ מִמִּדִּינָת
אַחֲרוֹת קָחַס מִלִּכְנוֹ תַּחַת זֶל כִּנְפֵי וִיתָן לֵהֶם בִּצְרוֹת אֶרֶץ •
וַעֲתָה הֵם יוֹשְׁבִים שְׁלוֹמִים וְשִׁקְטִים וּזְרַעִים וְקוֹזְרִים בְּרֵנָה / הֵמָּה
הַפְּכוּ אֶרֶץ זַחִיחָה וּמִלְחָה לְגֵן אֱלֹהִים ; פִּתַּח אֵת פִּיו בְּאֲמָרֵי
שִׁפְרָה לְהַפְרוֹת יֵשַׁע יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר : מִדּוֹעַ נִשְׁלִיךְ אַחֲרֵי גּוֹיֵינוּ
עַם הַקְּרֹב לָנוּ / וַיּוֹשֶׁב בְּחֵיק אֶרְצָנוּ ? מִדּוֹעַ נָבִיט לְמַרְחֹק
לְקִרְוֹת דְּרוֹר לְמִגְדֹּרֵי זֶרֶפֶת וְשׁוּיִץ / וְלֹא נַעֲזוֹר עִם הַיּוֹשֵׁב
בִּינֵינוּ ? מִדּוֹעַ נִשְׁנֵא אַחֲרֵינוּ בְּלִבָּנוּ עַל לֹא דִבֵּר ? כִּי מֶה עָשׂוּ
לָנוּ הַיְּהוּדִים הָאֵמֶלֶלִים הָאֵלֶּה לַמַּעַן נִגְרַשׁ אוֹתָם מִהַסְתַּפַּח
בְּנַחֲלַת אֶרְצָנוּ ? — רֵאוּ נָא כָּל יִשְׂרָאֵל לֵב ! כִּי עוֹל בְּקִרְבָּנוּ /
וְכִי נִסְגְּנוּ אַחֲרֵי מַחְקֵי הַחֲכָמָה וְהַדָּת וְהַיּוֹשֶׁר / לְהַדִּיחַ אֵת הַעַם
הַזֶּה בִּידֵינוּ / וּבַחֲרִימוֹ מִכָּל מִלְּחָמָה וְכָל חֲכָמָה / כִּי עָתָה לֹא
הִשְׁאֲרָנוּ לָנוּ מִקּוֹם לְמִצּוֹא טָרֶף לְנַפְשׁוֹ כִּי אֵס בַּמַּסְחֹר וּבַמַּכְרוֹת
אֲשֶׁר יִרְבֶּה הַעוֹנִי וּבַמַּחֲסוֹר בֵּין בָּעָלִיו / וְגַם אֵת חֶלֶב הָאֶרֶץ
יִמָּץ / בַּהֲסָחָרוֹ בְּכַסְפּוֹ לְתַחֵוּ וּבַמַּרְבִּית ; וְאֵם רַמִּי' יִדּוּג
וּבְכַעַל כְּפִיו יִנְקֶשׁ הָאֵל מִיָּדֵינוּ הֵיתָה הַמַּכְשֶׁלָה / כִּי אִנְחַנּוּ
הַיּוֹנִי

(קמד)

היינו בעוכריו / והודנהו אל תכלית השפלות / מאסנו בו /
והסלמנו מהיות איש חיל לעשות שם בארץ בורענו הנטוי /
עליו / ובעול אשר שמונו על שכמו מיום גלה תחת ממלכתיו •
בוכה אחי ! מה לעשות לעם הזה להיות חפשי בכל למוד ובכל
מלאכה כאחד ממנו • דרשו משפט וחדלו הרע לאיש ישראל /
וקראו כשרון מעשיו / גם בחכמה גם במלאכה גם במוסר
וקושי' לא נופל מכל העמים • בחנו דברי ודעו כי לא לעונת
ושלום העם הזה לבד אנכי דורש / כי אם טובתו ועונת מדינתו
אני מבקש • זה לי שנים רבים אשר אנכי שוקד על החקירה
הזאת / ולא מלאתי רגל ישרה וארח שכל להזדיק את רוע
מעללנו נגד אחינו הנדכאים תחת שבענו • ואם תענו אותי
דבר לאמור : לא אנחנו כי אם חוקי ומשפטי ונימוסי והנהגות
העם הזה הכניד עלינו את עולו / כי חניו ומועדיו חדשו
ועצרותיו יעצרוהו מלתמוך את מלאכתו בראוי ולטרודן לחס
חקו בעבודתו ופעולתו / ורוב מזותיו וחקיו היו לו לפוקה
ולאבן נפק בדרך המלאכותי והמדיני ? שלילה לכם / טרם
תלדקו בדבריהם עשוהו חפשי כאחד העמים וקראו כי לא נרפים
המה / ותחת החדלו יום או יומים ממלאכתו עבורחנו ומועדו
ידבה בחריצתו ויכפיל עבודתו למען ימלא חסרוננו / ויהי לתקופת
הימים ורוב עבודתו תשלים לו ימי מנוחתו • לן אבינתם לשמוע לי
להתאסף יחד ולדרוש טובת העם הזה / ימים ידברו ושנים
יודיעו אם לא רוחו וישע רביעמוד להם / ותסתעף גם לעונת
הכללי וקיום המדינה / כי נאמנה רוחו את מלכו וקראו •
ועוד הרבה לדבר על דבר דין ישראל ומשפטיו / אמנם אין
כאן מקום להאריך / וביחוד כי אליע דבריו האלה להלן באחד
מכתבי רבינו משה / והמשכיל ידע מתשובת החכם ר' משה
את מחשבות החכם פאן דאהם / לכן לא האריך עוד בספור
הזה / כי אם אבקש מכל איש ישראל היודע לקרות לשון
אשכנזי / או מי שיש לו איש מבין בלשון הזה / לקרות או
להקרות לפניו את דבריו על פני כלם בעיון ובסקירה / כי
רוב דבריו הם כנים ואמתיים בנויים על משפטים ישרים ושכל רב •

החתימה בחדש אדר שני הבע"ל •